

STILURI DE COMUNICARE PEDAGOGICĂ - REPERE TEORETICO-APLICATIVE

Lilia NACAI, asist. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Republica Moldova

Abstract: *The article reflects the theoretical-applied investigation of pedagogical communication styles. It is interesting, elucidating and detaching some constants in terms of style, pedagogical communication style and their synthesis. Based on the systematization of the information presented in the literature, we present pedagogical communication styles and behavioral models appropriate to teachers.*

Keywords: *pedagogical style, pedagogical communication style, pedagogical communication.*

Interesul sporit de-a lungul anilor al cercetătorilor orientat spre studiul comunicării în relația cadru didactic-educabil, a specificului acestui proces a condus la delimitarea conceptului de comunicare educațională sau pedagogică și la dezvoltarea direcțiilor de cercetare dedicate acesteia. Semnificative în acest sens sunt cercetările realizate de L. Iacob, A. Cosmovici, D. Potolea, I. Jinga, D. Ș. Săucan, L. Ezechil, L.Șoitu, A.A. Леонтьев, В.А. Кан-Калик, Л.М. Митина, Г.А. Ковалев, И.А. Зимняя, Н.В. Кузьмина, А.А. Реан în vederea elucidării conceptului, modalităților de eficientizare.

În accepția autoarei L. Iacob, *comunicarea educațională sau pedagogică* este cea care mijlocește realizarea fenomenului educațional în ansamblul său, indiferent de conținuturile, nivelurile, formele sau partenerii implicați. [3, 34]

Activitatea pedagogică a unui profesor se caracterizează printr-un anumit stil - un sistem stabil de metode, tehnici, manifestate în diferite condiții de implementare a acestuia.

D. Potolea consideră că una dintre constantele de personalitate ale profesorilor asupra cărora se îndreaptă frecvent atenția cercetătorilor este cea de stil pedagogic care este logic „asociat unor comportamente, se manifestă sub forma unor structuri de influențare și acțiune, prezintă consistență internă, stabilitate relativă și apare ca produs al personalizării principiilor, normelor și metodelor specifice activității instructiv-educative”. [4, 21]

A. Dragu consideră, că conduita pedagogică se prezintă ca un repertoriu de comportamente, atitudini și tehnici, structurate într-un sistem, prin care profesorul asigură instruirea-educarea educabililor, realizează formarea personalității lor, dezvoltarea capacităților intelectuale, influențează concepțiile și comportamentele lor. Acest set de acte

comportamentale poate fi apreciat ca *stil al muncii profesorului* care este, prin natura sa și prin funcțiile ce le îndeplinește în desfășurarea procesului educațional un autentic operator, el constituind „agentul”, mijlocul principal (alcătuit la rindul său, din numeroase alte mijloace și tehnici) folosit de profesor pentru a „induce” la educabili anumite schimbări al căror sens este cunoscut dinainte de profesor, fiind exprimat în scopurile acțiunii. El se caracterizează printr-o relativă constanță, prezentându-se, în notele sale generale, nemodificat sau cu mici schimbări de la o activitate la alta. [2, 87]

În studiul realizat de D. Potolea asupra a ceea ce el denumește „stil pedagogic”, pe care îl gândește ca un mod particular al stilului de conducere, examinându-l din perspectiva funcțiilor generale ale conducerii: o primă funcție este aceea de dirijare a învățării, exprimată în planul stilului prin variația raportului dintre controlul exercitat de profesor asupra actului învățării și independența permisă elevilor; o altă funcție este cea motivațională, concretizată, din punct de vedere stilistic, în caracteristicile și intensitatea comportamentului socioafectiv al profesorului în relațiile sale cu educabilii.

Modurile particulare de „personalizare” a acestor două funcții generează variate stiluri, numite: permisiv, indirect sau democratic și directive, direct sau autoritar. [4, 22]

Pentru autorii S. Marcus, A. Catina stilul exprimă unicitatea personalității referindu-se la factura proprie individuală sau tipologică (comună mai multor indivizi) de a desfășura activități, reprezentând o calitate funcțională operativă, postură activă a experienței și a structurii de personalitate.

Prezintă interes, elucidarea și detașarea unor constante în ceea ce privește stilul și sintetizarea lor:

- Stilul se asociază unui repertoriu de comportamente; el nu înseamnă o prezentare a ansamblului comportamentelor profesorului, ci atrage atenția asupra anumitor ansambluri specifice, caracteristice pentru persoana respectivă;
- Prin stil se proiectează mai ales caracteristicile identității, el prezentându-se ca o sinteză unică, originală între experiența personală acumulată și caracteristicile personalității; analiza stilului nu se poate face separat de structura de personalitate și de interacțiunile acesteia cu lumea exterioară, atenția fiind orientată de obicei asupra a ceea ce diferențiază comportamentele și motivările care stau la baza lor;
- Stilul se prezintă ca un sistem mediator în care se combină și se organizează variat elemente cognitive, afective, modalități de explorare informațională, fapt ce conferă consistență internă stilului și îi permite să funcționeze ca o structură de influență și de acțiune; la nivelul stilului se evidențiază nu o însușire, ci ansamblu de însușiri;
- Stilul este condiționat de atingerea unui anumit nivel de maturitate și de acumulare a unei solide experiențe; el nu apare spontan, ci ca rezultat a unui proces care angajează anumite etape de timp, sedimentând în elemente de experiență individual interacțiunile subiectului cu lumea externă;

Stilul dispune de o relativă stabilitate constantă, prezentându-se în notele sale generale nemodificat, sau cu mici modificări de la o activitate la alta; aceasta nu înseamnă ca el nu suportă schimbări, fiind sensibil la experiență și învățare, aspect care contribuie la perfecționarea stilului. [6, 146]

Stilul activității pedagogice, reflectând specificul acesteia, include: stilul de management, stilul de autoreglare, *stilul de comunicare*, stilul cognitiv al profesorului. Stilul activității pedagogice este influențat de trei factori principali: caracteristicile psihologice individuale ale subiectului activității (profesorul), caracteristicile activității în sine, caracteristicile elevilor: vârsta, sexul, statutul, nivelul de cunoștințe etc. [8, 320]

B.A. Кан-Калик definește stilul de comunicare pedagogică ca trăsături pedagogice individuale ale interacțiunii socio-psihologice dintre un profesor și educabil. [9,114].

Л.Д. Столяров, В.А. Кан-Калик, Т. Тален, Б.Г. Ананьев oferă mai multe modele de clasificare a stilurilor de comunicare pedagogică. Cu toate acestea, în majoritatea cazurilor, se utilizează modelul clasic, a cărui descriere detaliată poate fi găsită în А.К. Маркова: stil autoritar, stil democrat, stil liberal. В.А. Кан-Калик evidențiază următoarele *stiluri ale comunicării pedagogice*:

1. Comunicarea în baza distinselor orientări profesionale ale pedagogului.
2. Comunicarea în baza simpatiei amicale. Pedagogul îndeplinește rolul de prieten mai mare, membru al activității comune. (Este foarte important de a evita atitudinea familiară (familiarismul)).
3. Comunicare-distanță – este una din cele mai răspândite tipuri de comunicare pedagogică. În relațiile pedagog-elev permanent se constată distanță în toate sferile: în instruire – cu referire la autoritate, profesionalism în educație – cu referire la experiența de viață și vârsta.
4. Comunicare-înfrișoare – formă negativă de comunicare pedagogică, care scoate la iveală lipsa de aptitudine pedagogică a celui care o realizează.
5. Comunicare-cochetare – este o formă de comunicare pedagogică specifică pedagogilor tineri, care tind spre popularitate. Acest tip de comunicare îl asigură pe autor cu o autoritate falsă.

Este necesar să menționăm, că în practica pedagogică cel mai frecvent se evidențiază tipul complex: o îmbinare din câteva stiluri de comunicare pedagogică.

Prezintă interes tipologia modelelor profesionale ale pedagogului propusă de Т. Тален. Autorul distinge șapte modele de stabilire a relației pedagog-elev, calitate de criteriu selectat pentru organizarea acestei tipologii a servit: selectarea de către pedagog a rolului său în conformitate cu necesitățile proprii și nu ale educabililor :

Modelul I. – „Socrate” – pedagog cu reputație de amator de discuții, pe care singur și le provoacă în timpul lecțiilor. Specific pentru așa pedagogi este – individualismul, lipsa de sistematizare în predare. Pozitiv este că elevii se învață a-și expune opinia și a o susține.

Modelul II. – „Conducător de discuții”. Pedagogii care urmează acest model, consideră, că esențial în activitatea pedagogică este stabilirea unui climat pozitiv, constructiv, sie rezervându-și rol de mediator pentru care discuția nu contează atât de mult, mai importantă fiind concilierea democratică.

Modelul III. – „Maistru”. Pedagogul este exemplul de urmat: și nu atât în activitatea instructivă cât în atitudinea lui față de viață (opiniile, valorile, concepțiile, etc.).

Modelul IV. – „General”. Așa tip de pedagogi sunt foarte duri, exigenți, ei consideră că în toate situațiile au dreptate, iar elevului nu-i rămâne nimic decât să se supună fără discuții. (Autorul menționează, că acest model, în opinia lui, este cel mai frecvent).

Modelul V. – „Manager”. Pedagogii care urmează acest model tind să discute individual cu elevii, să aprecieze calitativ atât realizările intermediare cât și finale. De regulă apreciază inițiativa și independența elevilor.

Modelul VI. – „Antrenor. Atmosfera de comunicare este influențată de spiritul corporativ. Elevii în această situație sunt percepuți ca jucării care „nu costă” nimic în afara echipei. Pedagogului i se rezervează rol de animator a eforturilor comune, pentru care important este rezultatul final (succes).

Modelul VII. – „Ghid”. Imaginea personificată a unei enciclopedii – laconic, sigur, discret. Este impecabil dar deseori plicticos. [7, 423]

Stilurile diferite de comunicare pedagogică dau naștere mai multor modele de comportament al profesorului în comunicarea cu educabilii. Ele pot fi desemnate în mod convențional după cum urmează:

- *Modelul dictatorial*. Pedagogul planează în lumea cunoștințelor, fiind foarte îndepărtat de educabili. Educabilii pentru el reprezintă doar o mulțime lipsită de

individualitate. Orișice interacțiune lipsește, funcțiile pedagogului se reduc la prezentarea informațională.

Consecințele: lipsa interacțiunii psihologice și pe fonul ei lipsa de inițiativă, pasivitate din partea elevilor.

- *Modelul „Peretele chinez”* – este aproximativ similar celui precedent după conținutul psihologic, cu o mică diferență – în acest caz sesizăm existența unui feedback defectuos. Cu rol de bariere se pot profila : lipsa dorinței de colaborare, caracterul informațional și nu dialogat al activităților; accentuarea spontană de către pedagog a statutului său, atitudinea indiferentă față de elevi.

Consecințele: interacțiunea redusă, atitudinea indiferentă din partea elevilor.

- *Modelul „Locator”*. Acest model are la bază atitudinea diferențiată față de educabili. Așa pedagogii își concentrează atenția sau pe educabili cei mai talentați sau, invers, pe cei marcați de insucces școlar. În comunicare pedagogul este modelul după care se „construiește” dispoziția generală a grupului. Una din cauzele practicării unui așa model poate fi incapacitatea pedagogului de a îmbina individualizarea cu atitudinea frontală față de educabili.

Consecințele: interacțiunea în sistemul de relații pedagog-educabil este substituită prin relații fragmentare, situative.

- *Modelul hiporeflexiv*. Pedagogul este centrat asupra „lumii sale” interioare. Vorbirea este mai mult monologată – se aude numai pe sine- în dialog nu percepe replicile oponentului. În activitatea comună așa un pedagog va fi absorbit doar de ideile și opiniile proprii, manifestând „surditate” emoțională.

Consecințele: practic lipsește interacțiunea pedagog- educabil, iar în jurul pedagogului se formează un vacuum psihologic. Interacțiunea educativă este formală.

- *Modelul hiperreflexiv („Hamlet”)*– pedagogul este absorbit numai de faptul cum este perceput de educabili. Relațiile interpersonale devin dominante pentru el. El permanent trăiește stări de dubiu, este foarte sensibil la nuanțele atmosferei psihologice din grup.

Consecințele: acutizarea sensibilității social- psihologice conduce la reacții neadecvate față de replicile și acțiunile auditoriului.

- *Modelul „Robot”*. Interacțiunea pedagog- educabil are la bază o programă strictă, dură. Faptele expuse sunt argumentate logic, mimica și gesturile sunt stilate, însă pedagogul este lipsit de capacitatea de a sesiza performanțele situației comunicative. Pedagogul nu ia în considerație stările psihice ale auditoriului, particularitățile de vârstă, etnice etc.

Consecințele: efect minim al interacțiunii pedagogice.

- *Modelul autoritar „Eu-singur”*. Tot procesul pedagogic este focalizat asupra pedagogului. El este unica persoană marcantă și activă. El este inițiatorul întrebărilor și răspunsurilor, a argumentelor. Practic lipsește interacțiunea creativă dintre pedagog și auditoriu. Activismul unilateral al pedagogului asfixiază orice inițiativă a educabilului. Activismul cognitiv și social al educabililor este minimal.

Consecințele: se educă lipsa de inițiativă și se denaturează sfera motivațională a activismului cognitiv al educabililor.

- *Modelul interacțiunii active „Alianțe”*. Pedagogul permanent întreține dialog cu auditoriul, menține dispoziția, încuviințează inițiativa și o susține, este foarte sensibil la fonul emoțional din grup și reacționează momentan la performanțele care se produc. Domină stilul interacțiunii amicale cu menținerea distanței de rol.

Consecințele: problemele instructive sunt abordate colaborativ.[1, 80]

Pe baza sistematizării informației prezentate în literatura de specialitate, prezentăm stiluri de comunicare pedagogică și modelele comportamentale corespunzătoare profesorilor.

Tabelul 1. Corelația dintre stilurile de comunicare pedagogică și modelele comportamentale

N.d/o	Stil de interacțiune pedagogică		Modelul comportamental
	Montaj	Stil	
1.	Activitate creativă comună	Creativ	Modelul interacțiunii active „Alianțe”
2.	Atitudine prietenoasă	Democratic-colegial	Modelul hiperreflexiv („Hamlet”) Modelul „Robot”.
3.	Comunicare - distanță	Mentor (didactic)	Modelul „Peretele chinez” Modelul hiporeflexiv
4.	Comunicare-înfricoșare	Autoritar	Modelul autoritar „Eu-singur”. Modelul dictatorial
5.	Comunicare-cochetare	Liberal	Modelul „Locator”.

Concept și preocupare de mare actualitate stilul de comunicare educațională ridică o seamă de probleme care impugna prudență metodologică: necesitatea unei mai bune operaționalizări a conceptului, abordarea fenomenului în întreaga sa complexitate, raportarea stilului la contextul în care este aplicat, mai potrivit decât a căuta „stilul cel bun” este de a găsi „stilul optim” care să eficientizeze relația cu educabilii.

Bibliografie:

- BRICEAG, Silvia. Psihologia educațională. Curs universitar. Bălți : Tipogr. "Indigou Color", 2009 . 233 p.
- DRAGU, Anca. *Structura personalității profesorului*. București: Edutura Didactică și Pedagogică, 1996. 285 p.
- IACOB, Luminița. Comunicarea în context educative și didactic. În: *Didactica pro...*, 2004, nr.2, p.34-40
- POTOLEA, D. Stiluri pedagogice și efectele lor tendențiale. O investigație concretă. În: *Revista de pedagogie*, 1988, nr.12, p. 19-23.
- SĂUCAN, Doina-Ștefana. Comunicarea didactică. Expresivitate și stil. București: Edutura ATOS, 2002. 240 p.
- SĂUCAN, Doina-Ștefana. Conduita comunicațională a profesorului. În: *Revista de psihologie*, 1999, nr.3-4, p. 203-216.
- Буланова-Топоркова М.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. - 544 с.
- Зимняя, И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. - М.: Логос, 2000. - С. 423.
- Кан-Калик, В.А. Основы профессионально-педагогического общения / В.А. Кан-Калик. - Грозный, 1979. – 189 с
- Леонтьев, А.А. Педагогическое общение / А.А. Леонтьев. - М.: Педагогика, 1989. – 367 с.
- Леонтьев, А.А. Психология общения / А.А. Леонтьев. - М.: Смысл, 1997. – 240 с
- Маркова, А.К. Индивидуальный стиль деятельности учителя / А.К. Марклова, А.Я. Никонова // *Вопросы психологии*. - 1987. - №5. - С. 45-48.